ئەمریکا و ئەنفال

نووسینی: سەمانسا پاوەر
وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: بەختیار کەریم

بەشی دووەم

"هەیوود ڕانکین، تایبەتمەندیکی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست لە سەفارەتی ئەمریکا لە بەغداد، پاش ئەوەی سالی چەند جارێک سەردانی ناوچە کوردییەکانی دەکرد، ، ئەم دیدەی دەربڕی: "ئێوە پێویستە تێبگەن" ڕانکین وتی، "کوردەکان بێئەندازە ملۆزم و کەللەڕەقن. واز لە خەلکی دیکە بهێنە ئەوان لەناو خۆیاندا کۆک نین، یەک لەگەل ئەویتردا هەلناکات. بەڕاستیی ئەستەمن، کابوسی ڕاستەقینەن بۆ ئەوەی مامەلەیان لەگەلدا بکەیت."
سەمانسا پاوەر لەم کتێبەدا

هۆشیارکردنەوە

پێشینە: جگە لە چیاکان هاوڕێمان نییە

کورد گەلێکی بێدەولەتە لەنێوان تورکیا، سوریا، ئێران و عێراقدا پەڕاگەندەبوون. زیاتر لە بیستوپێنج ملیۆن کورد لە ناوچەیەکی 200 هەزار میلی چوارگۆشەدا نیشتەجێن. کورد لەنێوان دوو فۆرمی ئیسلام، پێنج سنوور و سێ زاراوە و ڕێنووسدا دابەشبوون. زلهێزەکان بەلێنی دەولەتێکی سەربەخۆیان پێدان لە سالی 1922، بەلام کاتێک تورکیا ڕازی نەبوو پەیمانی سیڤەر مۆربکات ئەو بیرۆکەیە لەیادکرا، (پەیمانی سیڤەر هەمان ئەو پەیماننامەیەی کە تێیدا جیهان دەستەوسانانە داوای دادگاییکردنی ئەو تورکانەی دەکرد کە لە ڕەشەکوژی ئەرمەندا بەشداربوون). کوردەکانی عێراق بە درێژایی سەدەی بیستەم لە سەرهەلدانی بەردەوامدا بوون، بەو ئومێدەی مافی خۆدفەرمانڕەوایی بەدەستبهێنن. لەکاتێکدا دانیشتوانی نیگەرانی شیعە لە نیوە زیاتری

دانیشتوانی عێراق پێکدەهێنن، سەدام حوسەین بەتایبەتیی لێبڕابوو بۆ ئەوەی داوای کوردەکان بۆ ئۆتۆنۆمی نەهێڵێت.

جەنگاوەرە کوردەکان ناوی پێشمەرگەیان لەخۆنا، بەواتای "ئەوانەی ڕووبەڕووی مەرگ دەبنەوە". مەبەستیان بوو کە بەتەنها ڕووبەڕووی مەرگ ببنەوە. ئەو دەوڵەتە خۆرئاواییانەی دەبوونە هاوپەیمانیان خیانەتیان لێدەکردن، کاتێک دەرفەتێکی ستراتیژیی و پڕقازانج دەهاتە پێش. لەبەرئەوە کوردەکان پێیانخۆشە بڵێن کە "جگە لە چیاکان هاوڕێمان نییە."

بڕیاردەرانی ئەمریکا لەمێژە کوردیان وەک دەستەیەکی وەڕسکەر دەناساند. کوردەکان بێتاوان بوون لە تووشکردنی ئازار بە گەلی عێراق، بەڵام وەک ئەلبانیەکانی کۆسۆڤۆ لە نەوەدەکان، تاوانباربوون چونکە داوای ئۆتۆنۆمیان دەکرد. هەیوود ڕانکین، تایبەتمەندێکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە سەفارەتی ئەمریکا لە بەغداد، ئەم دیدەی دەربڕی پاش ئەوەی ساڵی چەند جارێک سەردانی ناوچە کوردییەکانی دەکرد: "ئێوە پێویستە تێبگەن" ڕانکین دەڵێت "کوردەکان بێئەندازە ملۆزم و کەللەڕەقن. واز لە خەڵکی دیکە بهێنە ئەوان لەناو خۆیاندا کۆک نین، یەک لەگەڵ ئەویتردا هەڵناکات. بەڕاستیی ئەستەمن، کابوسی ڕاستەقینەن لە مامەڵە کردندا."

بەدرێژایی دەیان ساڵ لە دەردەسەریی و جەنگ، کوردەکانی عێراق بەتەنها نیگەرانی دەسەڵاتداری زاڵم و هاوپەیمانێتیی نەبوون، بەڵکو دەبوایە چاوێکیان لەسەر یەکتر بوایە. لە ململانێدا بوون، بگرە لەگەڵ یەکدا بەشەڕدەهاتن، هەمان هێندەی لەگەڵ دوژمنەکانیاندا دەجەنگان و هەوڵیاندەدا لە بەغداد خۆیان ڕزگار بکەن. پەیامنێری واشنگتۆن پۆست، جۆناسان ڕاندڵ دوژمانیەتی نێوان بارزانی و تاڵەبانی وەک دەقی خۆرهەڵاتیی دوژمنایەتی نێوان (هاتفیلد)ەکان و (مەکۆی)یەکان ناوزەند کردوە.

تودووتیژترین شاڵاوی عێراق لە دژی کوردی گووندنشین، کە لە ساڵی 1987دا دەستپێیکرد و بە ئەنفال کۆتایی پێهات لە ساڵی 1988دا، لە پانتایی و وردبینیدا شتێکی نوێ بوو، هاوکات توندووتیژترین بەرجەستەکردنەوەی هەوڵە لەمێژینەکانی دەوڵەتی عێراق بوو بۆ سەرکوتکردنی کورد. لە ساڵانی 1970دا عێراق ئۆتۆنۆمیەکی گرنگی بەخشی بە کورد لە بەشێک لە ناوچە کوردییەکان کە تەنها نیوەی ئەو ناوچانەی لەخۆدەگرت کە کوردەکان بە هی خۆیانی دەزانن، هەروەها ناوچە دەوڵەمەند بە نەوتەکانی لەخۆنەگرتبوو. پاش ئەوەی کوردەکان ئەمەیان ڕەتکردەوە، سەدام تاکلایەنە پیلانێکی بەسەردا سەپاندن لە ساڵی 1974دا. کوردەکان لەو بڕوایەدا بوون کە لە ئێران، ئیسرائیل و ئەمریکاوە (کە بە هاوڕێیەتی ئەوکاتەی عێراق و یەکێتی سۆڤیەت نیگەران بوو) زانیارییان پێدەگات، لەبەرئەوە سەرهەڵدانیان دەستپێکرد بە سەرکردایەتی مەلا مستەفای بارزانی (باپیری مەسعود)[1]. بەڵام بە پاڵپشتی ئەمریکا، عێراق و ئێران ڕێکەوتننامەی جەزائیریان مۆرکرد، کە بۆ ماوەیەک کێشەی مێژوویی سنووری نیوانیانی چارەسەرکرد: عێراق ڕازیبوو کە ددان بە ئێرانیبوونی ئەو سنورە و شەتلعەرەبدا بنێت، هەروەها شای ئێران و ئەمریکا ڕازیبوون کە لە پاڵپشتیکردنی کوردەکان بوەستن. لە ئەنجامی ئەم خیانەتە، شۆڕشی بارزانی شکستیخوارد. هێنری کیسنجەر، وەزیری دەرەوەی ئەوکات، دەربارەی پێچەوانەبوونەوەی سیاسەتی ئەمریکی و بەختی کوردان وتی، کە "پێویستە کرداری نهێنی و کاری پەیامبەری تێکەڵ نەکرێن". سەدامیش لەلای خۆیەوە بە ئاشکرا هەڕەشەی کرد کە "ئەوانەی خۆیان فرۆشتوە بە بیانییەکان لە سزا قوتاریان نابێت." ئەوجا بە شێنەیی دەستیکرد بە تۆڵەکردنەوە.

سەدام فەرمانیدا کە چوار هەزار میل لە خاکی کوردستان بەعەرەب بکرێت. ئەو ناوچانەی شێواند کە دانیشتوانیان تێکەڵ بوون، بەهێنانی ژمارەیەکی زۆری عەرەب و ڕاگواستنی کوردەکان. لە ساڵی 1975دا و بەردەوامیش تا کۆتایی حەفتاکان، عێراق دوانزە میل "زۆنی حەرامکراو"ی لەسەر سنووری ئێران دروستکرد.

---

[1] لێرەدا ئاشکرایە کە نووسەر کەوتۆتە هەڵەوە، چونکە هەموومان دەزانین کە مەلا موستەفا باوکی مەسعودە نەک باپیری، بەڵام لەبەر ئەمانەتی وەرگێڕان پێمان باش بوو هەڵەکە وەک خۆی وەربگێڕین.

هێزەکانی عێراق کۆی ئەو گوندانەیان وێرانکرد کە دەکەوتنە نێو ئەو زۆنەوە و دانیشتوانە کوردەکانی بۆ ئەو ئۆردوگایانە گواستەوە کە سوپا کۆنترۆڵی دەکردن و لەنزیک شەقامە سەرەکییەکانەوە بوون. سەدان هەزار کوردی دیکە گوازرانەوە بۆ باشوری عێراق. لەبەراورد لەگەڵ توندوتیژییەکانی دواتری سەدامدا لەگەڵ کورد، ئەم قۆناغەی چەوساندنەوە کەمێک هێمن بوو. حکومەتی عێراق قەرەبووی خەڵکی کردەوە، سەرکردە ئایینیی و سیاسییەکانی کورد، کە بەر لە سوپا و چەک و بیلدۆزەرەکان دەگەیشتن، کارئاسانییان بۆ ڕاگواستنەکە دەکرد. هاوکات زۆریک لەو پیاوانەی بۆ بیابانەکانی باشوری عێراق دورخرانەوە پاش چەند ساڵێک بە زیندوویی گەڕانەوە. بەڵام ڕاگوازاوەکان ژمارەیان زۆر بوو، بەپێی ڕۆژنامەی ئەلسەورە 28.000 خێزان (نزیکەی 200.000 کەس) لە سنوورەکانەوە ڕاگوێزراون. سەرچاوە کوردییەکان دەڵێن بەدرێژایی حەفتاکان نیوملیۆن کەس ڕاگوێزراون.

کاتێک عێراق جەنگی دژی ئێران دەستپێکرد لە ساڵی 1980دا، دۆخی کوردان خراپتر بوو. جەنگەکە پاش پاشگەزبوونەوەی عێراق لە ڕیکەوتننامەی جەزائیر هەڵایسا. لە پێداگرتنی لەسەر خاوەندارێتی شەتلعەرەب، عێراق دەیوست پیشانی ڕژێمی نوێی ئێرانی بدات کە پاڵەوانی ناوچەکەیە. هەروەها دەیویست پەیامێک بنێرێت بۆ ئێران دەربارەی بێزاریی لە پاڵپشتی ئێرانییەکان بۆ کوردە یاخیبووەکان. ئیرانی خومەینیش لەبەرامبەردا هانی شیعەکانی دەدا بۆ ڕاپەڕین دژی سەدام حوسەین. عێراقیش بە هاوکاری ئۆپۆسزیۆنی ئێرانی وەڵامی دەدایەوە. کێشەی سەر سنوورەکان دەستی پێکرد. لە مانگی چواری 1979دا عێراق سەکردەیەکی ئایینیی شیعەکان (ئایەتوڵا موحەمەد باقر ئەلسەدر)ی لە سێدارەدا. لە 4 ی 9 ی 1980دا ئێران دەستیکرد بە تۆپبارانی شارە سنووریەکانی عێراق. تا ئەمڕۆش کە عێراقییەکان یادی ئەم جەنگە دەکەنەوە 4ی 9 وەک سەرەتای جەنگەکە دەستنیشان دەکەن. بەڵام تا 22ی 9 شەڕ دەستپێنەکردبوو ئەوکاتەی عێراق هێرشی کردە سەر خوزستانی دەوڵەمەند بە نەوت. سەدام لەو باوەڕەدابوو کە بەرگریی ئێران هەر زوو تێکدەشکێت، بەڵام ئەم هەڵەیەی دیکتاتۆری عێراق یەکەم و دوا هەڵەی نەبوو. ئێران لەناکاو بەرەنگاری داگیرکردن بووەوە، ئەگەرچی هێشتا زامەکانی شۆڕشی ئیسلامی ساڕێژ نەببوون، ئێران لەسەرەتادا گورزی خوارد، لەبەرئەوەی ئایەتوڵا سوپای شای لەبەریەک هەڵوەشاندبووەوە. بەڵام ئێران خۆی ڕاگرت و بەرەنگابووەوە لە شەڕێکدا کە بووە خویناویترین و بێهودەترین شەڕی سەدەی بیستەم، شەڕێک کە پۆزش، ئارەزوو و پەردەپۆشی بۆ سەدام فەراهەمکرد بۆ کردنە ئامانجی کەمینەی کورد.

ماوێتی

مافی کۆپیکردنی ئەم بەرهەمە بۆ ماڵپەڕی دەنگەکان و وەرگێڕ پارێزراوە. بۆ پەیوەندیی:

ماڵپەڕی دەنگەکان:
dangakan@yahoo.ca
goran@dengekan.com

وەرگێڕ:
bakhtyarkarim@hotmail.com